

TAVASZI KIÁLLÍTÁS.

IRTA: MARGITAY ERNŐ.

ODAKINT megújul a domboldalak bársony gyepe, széltől védett hajlásokban ibolya fakad, valami finom zöld lehellet vonja be a fák tar galyát. Kipattan barackfák halvány-rózsaszín virágbimbaja, a galagonya mézillatát, lassú ringással sodorja magával a tavaszi szél. Süt a nap, s kacagó fénnel táncol a kiállítási csarnok kupoláján, amely alatt tombol a fiatalság, a büszke bizakodás, az erőnek érzése. Itt-ott túlcsap a kellő határon, szertelenségbe is viszi néha az emberét, de se baj, — az a fő, hogy itt is tavasz van, pezsdülő élet, valami dalos jókedv, amely a mostani kiállítás karaktere. Az iparművészeti társulat nyugodt büszkeséggel mutatja meg az emberek kíváncsi tömegének, hogy íme: a magyar művészek előretörő ifjú generációja támogatásra bízást érdemes, a hangjuk pedig, amellyel megszólaltak, csengő, mint a nemes ércé, ha megpengetik.

Vannak, akiket nem az életkoruk, nem művészetbeli kezdő mivoltuk, de a lelkük örök fiatalsága hozott erre a bemutatóra. Eljöttek, hogy segítsék az útraindulókat, hogy a tudásuk aranyzománcával borítsák be az ösvényt, amelyet hogy be nem nőtt a fű, az ő verejtékes munkájuk eredménye. S ne feledjük el, hogy ezeknek az embereknek, akiknek élete tele volt küzdéssel, megpróbáltatással, csalódással és gyakran a megértés hiányával, merészebb a vallásuk mint a fiatalság nagy részének. Elszánt harcosai a magyarságnak, megérzői a magyar talaj őseréjének, amelynek tagadása manap kórságos baj. Azt hiszem, eleget mondtam vele.

A kiállítás rendezése komoly tudással és erős művészi érzéssel telített két ifjú építőművész bemutatkozója. Janszky Béla és Tátray Lajos tökéletesen megoldották a feladatukat. A kiállítási terület adott alkalmatlanságaival sikerrel megbírkóztak, s anyagszerűen teremtették perspektívában imponáló, ornamentikában feltétlenül egyéni, egész hatásában nyu-

godt installációt. Aki tudja, hogy milyen lépés ez a művészi igazság felé, kell hogy örüljön a lelke a gipszkupolák, vászonból készült márványfalak csendes elmúlásán. Első eset, hogy igazán »kiállításszerű« az összbenyomás, amiért hálásak lehetünk.

A cél ezidén, interiőrök kiképzése mellett, különböző igényeknek megfelelő, lehetőleg teljes lakások tervezése volt. Ehhez képest egy hétszobás, egy négyszobás, egy három- és egy kétszobás otthon áll kritika előtt. Ha az érzésemet követném, a szociális szempontból feltétlenül legfontosabb kisémberek lakóhelyével kezdeném el az írásomat, de tartsunk rendet, s ne feledjük el, hogy Magyarországon csak nagy pénzzel teremthetünk magunk körül valami szépséget.

A főhelyet a legnagyobb, a hét szobából és a nyolcadik helyen sorakozó konyhából álló »úri« lakás foglalja el, amelynek különálló fülkéit az installáló művészek virágdiszes, térhatásában tökéletes virágcsarnoka köti össze. Hatása nem egységes, aminek az az oka, hogy különböző irányban haladó és nem egyenlő magaslaton mozgó művészek munkája került itt össze. A hálószobát és úri dolgozót Vas Béla tervezte, aki komoly tudásával, nyugodt izlése és tektonikus készségével egyike legjobb bútorművészeinknek, s ha külföldön töltött éveinek láthatólag idegen hatását levetkezi, elsőrangú ereje lesz a magyar iparművészet megteremtésének. Minden bútora kifogástalan. Színeiben finom, megoldásaiban észszerű. Előnyei mellett szerencsés ember is. Azok közé a kevesek közé tartozik, akiknek iparosai tervező ambíció nélkül dolgoztak, s nem rontották el mindenáron való művészkedés örve alatt a mindeneiket átfoglaló koncepciót. A fényezett citromfából, tújagyökér- és elefántcsontberakással készített hálószobának Kiss József asztalos volt a mestere, a kárpitosmunkát Kovács és Pauncz készítették, az ablakon pedig a Dekáni Árpád csipkefüggönye szűri át a

világosságot, erről azt hiszem, felesleges több jót mondani annál, mint amennyit előttem megírtak. A Vas másik szobája ébenfa- és elefántcsont-berakással díszített, fényezett szilfából készült a Mérő Jenő bútorgyárában. A kandallót Aprily János kőfaragómester készítette, a fémmunkákat Galambos Jenő, aki sok finomsággal telített művével szerepel a kiállításon, s ha teljes anyagszerűség mellett megtompítja néhol a vas éleit, kifogástalannak volna mondható.

Katalógus szerint másodíknak a Dénes Dezső ebédője következik. Az asztalosmunkát Szöllősi Lípót, a műlakatosmunkát Krasznér Andor készítette, aki ezzel emberfeletti munkát végzett.

Minden otthonnak mondhatnám legfontosabb része a gyermekszoba, a nursery. Ennek megteremtésére Weszely Vilmos vállalkozott, akinek gyermekjátékait harmadéve kitérő örömmel üdvözölte mindenki. Azok a játékok tényleg kitűnőek voltak. Naivak, primitívek, a gyermek lelkéhez közel állók. Erről a fokról még tovább emelkedni valóban bajos, majdnem lehetetlen. És én sajnálattal nélkülözöm a gyermekszoba harmadévi játékait. Maguk a bútorok praktikusak, mert olcsók és moshatók. De nem elég naivak, s itt megállhatunk. Emlékezem az Undi Mariska egykor kiállított meleg kis fészkére, amelyben önkénytelenül megszólalt az asszony sejtelmekkel telített lelke. S ezen a téren művészasszonnyal művészember sohasem mérkőzhetik. Nem, mert ez nem csak tudás dolga. Ide kell még valami, amit nevezhetünk ösztönnek, vagy nem tudom én minek. Egyre megy. El kell ismernem azonban a Weszely művészi törekvését, magyarság felé való haladását. A lámpája például nagyon szép. A hegybánya-szélaknai telep jó munkát végzett, ám meg kell, hogy osztozzék az elismerésben az állami felső ipariskolával.

A társalgónak, leányszobának meg a konyhának Thoroczkai-Vigand volt a tervezője. Ez a néhány interiőr sok vitát provokált, pro és contra. Ezekre kiterjeszkedni egyáltalán nem vagyok hajlandó. Felesleges is. Ha valaki olyan elszántan, annyi anyagi veszteséggel és tenger erkölcsi bátorsággal küzd,

mint ez a genialis magyar művész, ott rendes mértékkel mérni alacsony dolog volna. A folytonos kutatás, a magyarság lázas keresése mellett nem emlékszem két oly kiállításra sem, ahol Vigandot egyformának láttam volna. Azonban megtaláltam benne minden alkalommal a raffináltan legjobb ízlést, tengersok finomságot, interiőr kiképzésének elsőrangúságát, és azt, amit nagyon sok helyen nélkülöztem: a művészetet. Sok jó bútorunk van, megengedem. De alig van művészi bútorunk, ez meg igaz. Thoroczkai, ha nem lenne vérbéli művész és meggyőződésében fanatikusán becsületes, megtehetné volna azt, hogy megáll annak idején a deszka konstrukciójú szobáinál, és nem fejlődik. Akkor kevés munkával, semmi küzdéssel megtart egy nagyon magas pozíciót. Eldobta magától és keresésre indult, amelynek eredménye az első magyar szoba volt, amely nem reneszansz reminiscenciákkal tákolódott össze, de a népművészet elemeit fejlesztette. S a magyarság útja rögös. Tele van megpróbáltatással, nélkülözéssel. Avval nem lehet tucatbútorokat jó pénzért tervezni, mert alig kell valakinek. Az a meggyőződés, hogy a legközelebbi alkalommal még tisztább gyönyörűséggel nézhetem legelső művésznők munkálkodásának eredményét. Thoroczkainak, aki gödöllői lakos, a gödöllői művésztelep volt a segítőtársa. A társalgó ötszögű szőnyegét Undi Mariska tervezte, a textiltelep szötte. A kandalló fríze szintén ennek a nagyqualitású művésznőnek a műve, applikációk itt is, a leányszobában is az ő tervei után készültek, Undi Carla és Jolán, Pavlík Antónia technikai képességükkel állottak az oldala mellett. Imregh Pál a kandalló és csillár elkészítésével, Paál Gergely és Mocsai József a bútor munkával, Zamkovszky és Peterka a kárpítózással szereztek újabb dicséretet a tudásuknak.

A lakás legbelső szobája a Schmidt Miksa bútorgyáros nappalija. Előkelően nyugodt, régen kiforrott, s így soha többé nem fejlődő részben angol dolog. Szinben kellemesen összehangolt hely, amelynek itt való szereplését az magyarazza meg, hogy magyar munkások keze munkája, s a bére hazai földön marad.

Akarattal hagytam e helyen utolsónak a Körösfői Aladár gödöllői telepét. Érdem szerint ezzel kellett volna kezdenem a beszámolót. Amít a magyar művészet emez úttörője végez, csodálatot érdemel, nem kritikát. Fogalommal emelt egy olyan falut, amelynek a koronás király lakóhelyén kívül alig volt valami nevezetessége, ma pedig kattogó szövöszékeken készül egy csomó színes álm, faldisz és csomózott szőnyeg alakjában. Tele-szórta Gödöllő művészi munkájával az egész kiállítást. Interiőrök belsejében bársonyfényükkel bilincselik le a szemet, a virágcsarnokban, kis fülkében Vaszary, Undi, s a vezető talentum: Körösfői fali szőnyegek, scherbeckjei, párnái állítanak meg. Valamennyi között kimagasló az a gobelín, amelyet a Kriesch terve után a Belmonte Leó munkája hozott a közönség szeme elé. Érthetőnek találom, miért hívták meg a magyar kultúrának ezt a kimagasló fészket a francia textilképzésre Cannesba. A franciákban ugyanis — jól értsük meg — sok az igazi művészet szeretete. Amióta a magyar szőnyegek ismertté váltak, néhányan az amatőrök közül összehasonlítják a keleti szőnyegekkel. Ez ellen nem lehet kifogás, ha helyes mértékkel történik. De nem történik ekképen. Mert elfelejtik az összehasonlítókat, hogy mindig antik perzsákra gondolnak és új gödöllőiekről beszélnek. S azok, akik színbéli tompaságot, csak idők folyásán támadható selymes fényt követelnek a Körösfői művészi termékeiktől, nem gondolnak az új keleti szőnyegek ríktó színorgáira. Egyedül az idő hiányzik, amely magától jön, s amelyhez a művészetnek már semmi köze. Egy azonban bizonyos, hogy nem kell immár a szépségért külföldre szaladni.

Második a lakások közül a négyszobás. Háló-, társalgó-, ebédlő-, úri-szoba következnek sorban egymás után. A hálószobát, túlhalmozott díszítéssel Löffler Béla tervezte, amelyben ismerős formákra akadunk. Az interiőr-képzésben meglátszik a kezdő nehézsége, amely különösen a hálófülke alacsonyágában kulminál. A bútorok szerkezeti megoldásánál is van kívánni való. Színhatásában azonban kellemes az angol minta után induló ablak-

fülke, s a bútorok applikációja. A kandallót, amelynek üvegáttöréséhez, és ebben a szobában színben való eltéréséhez szó fér, a Zsolnay gyár készítette, az asztalosmunkát Lindner Manó és Fia végezte. A csillár Galambos Jenő munkája, amelynél a villamos gyertyák azt bizonyítják, hogy még mindig kísért a »lát-szatra« való törekvés. Szőnyeget a torontáli gyár adott a szobába.

A szomszédos társalgónak első pillantásra piktör a tervezője, aki színben dolgozik. Lakatos Artur a vörös-kék harmóniájára törekedett, amely hatásnak elősegítésére ugyaníly színben tartott ablakkal világította meg fülkéjének belsejét. Vörös mahagonifa bútorai szerkezetben nem mindenütt tökéletesek. A ritkaságszekrényen elhelyezett oktaéder-kazetták különállanak és záruk nincs. Az ülőbútorok formában ismerősök előttem, ám a lángolt-bársony behuzás: a Treitz Péterné találmánya, meglepően élénk tűzű. A vert vörösréz kandalló, amelyet Jancsurák Gusztáv készített, kellemesen illeszkedik bele az interiőrbe, amelynél általános benyomásként a melegség, a lakottság érzése marad a lelkünkben. A gondos asztalosmunkát Bányai Viktor, a kárpitosmunkát Radó Gyula és Fiai végezték, a világítótesteket Kissling Rudolf szállította.

Az ebédlőnek és úri dolgozónak Árkay Aladár volt a művésze. Egyike azoknak, akik törekednek magyarságra, s akivel nem most találkozunk először az erők próbáján. Palizander ebédlőjébe hosszabb tartózkodásra is alkalmas puha foteleket állított, amelyek stílusban a már kissé megrontott empire felé hajlanak. A dívánja magyar karakterű, az órájának körlapja azonban négyszögű. Igaz, hogy a tervezőművész nincs kötve konzervatív formákhoz, de nyílt kérdés, vajjon nem indokoltabb-e a középponthoz erősített óramutatónak a körben elhelyezett számok felett való haladása? Ha megemlítem még, hogy az asztalos, Hajts Jakab kiváló munkát végzett, áttérhetek az Árkay másik interiőrjére, ahol ugyan csak a Hajts megmunkálásában férfi-dolgozó áll előttünk. A két szoba között ez a kevésbé sikerült. Valami eldimenzionálás bántja a szemem, amely azonban lehet, hogy nem írható

a tervező rovására. Az ülőbútorok formája kipróbált, a szekrény megoldása, a konzolszerkezet némi hibájától s a félköralakú tetődíszről eltekintve praktikus, az íróasztal térkihasználása feltétlenül érdekes.

A háromszobás lakás hálószobából, dolgozószobából és ebédlőből áll. Az elsőnek Menyhért Miklós a tervezője, aki régi, kipróbált készségét hozta magával ezúttal is. Ez a szoba drága anyaga dacára nyugodt és egyszerű. Az ágyak faragott díszítésénél a mahagoni értelmesebben jelzi nehezebb anyagát, amely meg gondoltság végigvonul mindenben, amit csak megfigyelhetek. Új formákkal nem igen van dolgom. Az ágyvégek kihajlása, dívány megkarszékek formája a Biedermayer-idők poézisét juttatják eszembe. Semmi nyugtalan keresés, semmi újító láz. A veretekkel azonban nem jutott kellő megoldásra a tervező, s az asztalnak deszkából lécebe való áthozásánál, a hajlott vonalú kivágással szemre összehúzta a lábakat. A munkatársaira nem lehet Menyhértnek panasza. Kántor Tamás, Breitkopf Elek és Mayböhme Károly legjobb tudásukkal igyekeztek a segítségére lenni.

Az úri-szobát és ebédlőt Fehérkúti Bálint és Dósa Lukács tervezték. Két magyarézésű és magyarul gondolkodó iparművész, akik meg gondoltan haladnak céljuk felé. Az úri-szobájuknál a dohányzóasztaluk vonalban finoman kigondolt, többi bútoruknál ezt már nehezebb megtalálni, mert itt az asztalos saját ízlése szerint »alakított«, amiért a tervezők nem hajlandók vállalni a felelősséget. A szomszédos ebédlő, leszámítva a tervbe nem vett fényezést, amely az ornamentika rovására megy, érdekes lépés a magyar népies motívumok átültetése terén, tehát kultúrmunka. Asztal, székek, ebédlőszekrény, ülőpad, korrekt tudással elgondolva valahány. Egyedül a tálason látok deszka-konstrukcióról lábakra való áttérést, amelynél a tartó elem a szilárdság rovására felfelé vékonyodik. A karosszékeknek alacsony ugyan a könyökfájuk, de bemélyítésük ügyes, indokolt. Az ebédlő bútor munkáját Mocsai József készítette, a csillár Imregh Pál munkája.

Végsőnek maradt a Janszky Béla ebédlőből és Tátray Lajos hálószobájából álló két-

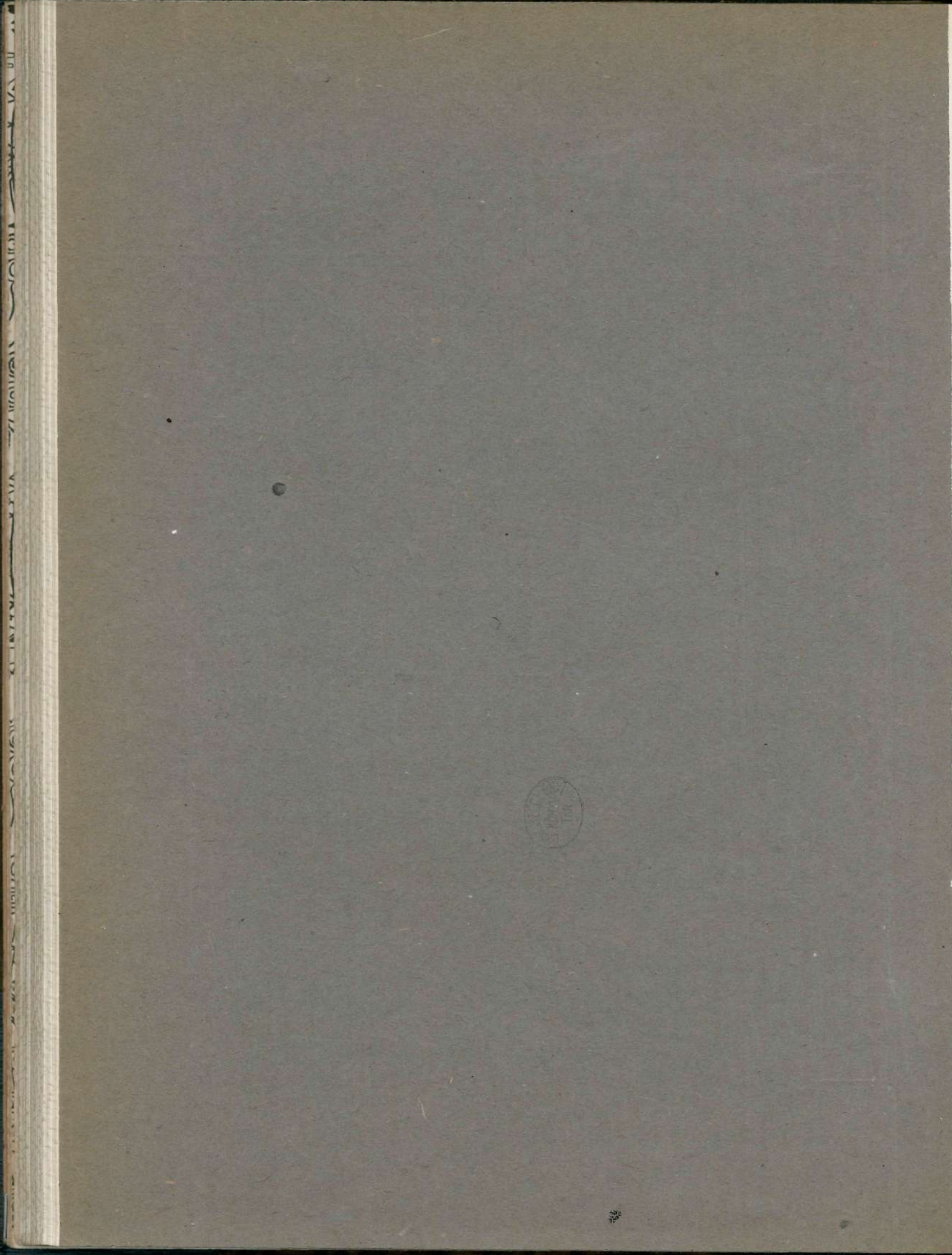
szobás lakás. Az ebédlő, amely nappali tartózkodásra is szolgál, erre való tekintettel néhány bútor darabbal: könyvszekrényvel, munkaasztallal is bővült. Első kísérlet, ahol a tervezőnek két nehézséggel kellett megküzdenie. Az egyik a magyar stílus párnázott bútorokban való teljes szegénysége, a másik a normális ebédlők kibővítése. Mindenesetre érdekes a kísérlet, s a hol a művész intenciója érvényesült, meglátszik egy-egy lendülő vonal, s a veretek, amelyeket Ludwig Ede ültetett át vasba, tökéletesek, igazak és magyarok.

Szintén első bútorterve Tátraynak a hálószobája (készítette Füredi Bertalan), amely inkább ígéret a jövőre nézve. Megoldatlan problémák és összefoglaló érzéssel megkomponált bútor darabok váltakoznak benne. A vasalás itt is kitünő, az applikációk finomságokkal telvék, a szoba fríze pedig az egész kiállításon a legelső, a legjobb.

Ez volna a kiállítás interiór részének leírása. Kaleidoszkópszerűen változatos kép, egymástól elütő művészi törekvések, különböző nivók, még különbözőbb eredmények, röviden: forrongás. Nem maradna egyéb hátra, mint az eredmények levonása, amely így általánosságban elmondva, veszt az éléből és nyugodtabbá válik. Kezdjük meg tehát.

Feltűnő jelenség, hogy mily elütően fogták fel művészeink az interiór-kiképzés kérdését. Egyesek radikálisan hátat fordítottak minden sablonnak, mások a megszokott átlag lakásviszonyokhoz alkalmazkodtak, de akadtak olyanok is, akik egyiket sem tették, ehelyett azonban önkritikát előlegeztek saját maguknak. Ez a legutolsó nem helyes. Gondolkodóba ejtett az elmondottakon kívül még az is, hogy tervezőink nem törődnek azzal, vajjon a drága anyagbeli túltengés megfelel-e a hazai tényleges vagyoni állapotnak. Intarziákban is teljesen felesleges, tehát nem művészi cífraság rontja a színvonalat. Nem gondoltak arra, hogy az iparművészet csak akkor életképes, ha nagy tömegek életszükségét elégíti ki. Elég, ha arra utalok, hogy a lakások legnagyobb része egyforma árú szobákból állított össze. Figyelmem kívül hagyódott sok olyan momentum, amely nélkül előrehaladnunk lehetetlen. Ilye-

neknek ítélem a négyszobás és háromszobás lakásnál a gyermekszoba teljes elhanyagolását, ahol nem ártott volna az se, ha az angol living-room példáját követik, a maga kényelmével, otthonszerűségével, melegével egyetemben. Mert a hitem szerint az iparművészet a legjobb nevelője minden társadalomnak, és művelőjének értelmessége attól függ, vajjon helyes mederbe tereli-e fogyasztó közönségét, avagy még nagyobbra növeli a rangon és módon felül való költsékezést, a pénz gögös kérédését, amely egyedül a parvenük izléstelen hibája. A vagyonhoz való felkinálkozás azonban sohase volt művészet. Technikai kérdés is maradt néhol megoldatlan, vagy félreértett. Nem lehet például zárat az ajtó alsó sarkába helyezni, mert ott erejét veszti, tehát felesleges. És művészi szempontból teljességgel lehetetlen a csiszolt üvegeknek olyan fantasztikus formálási módja, amellyel igen sok helyen találkoztunk. Valamikor régen, amikor még az üveget darabokra tördelték, és nem tudták vágni, a törés folytán keletkezett vonalat az ólom követte, amely összefoglalta a véletlenségnek ezt a művét. Ma azonban már túlhaladott álláspont és nem egyéb, mint az anyag teljes félreismerése. A többitől talán ne beszéljünk.

A kiállítás baloldali folyosóján vitrinák hosszú sora rejtí magában az iparművészeti apróságok egész tömegét, a falakon máramarosi szőnyegek, a Nemzeti Szalon üvegfestésű ablakának kartonjai, és Tull Viktorné Körösfői terve után készített falszőnyege hívják fel a közönség figyelmét. Bőrmunkákban, bársony-égetésben, batíktanulmányban légió a beküldött anyag száma, amelyek között akad jó is, érdekes is, meg művészi munka. Különösen sokat várok a Rauscher Lulu batíkmunkáitól, amelyeknél a művésznőnek értékes segítőtársa akadt Wartha Vince műegytemi professzorban.

Megbocsátható, ha nem említem betű szerint a kiállítók hosszú névsorát, mert nem a katalógus bővített kiadása a kritikám célja. Egyedül arra szorítkozom, hogy megközelítőleg hű képét adjam a kiállítási bazar élénkségének. Csipkében rendkívül gazdag a kollekció, s közülök művészi szempontból a halasi csipke az, amely bátran versenyre állhat a külföld bármely megcsodált termékével. A kereskedelmi részvénytársaság kiállított régi hímzései között pedig a pozsonyi, a társulati gyűjteményben pedig a mezőkövesdi antikvitások azok, amelyek színben, anyagban felkölthetik az amatőrök figyelmét. Üvegben, keramikában, fájdalom, de nincs haladás, a cserepek terén pedig az egész vonalon határozott romlás uralkodik. Nagy hiba az, amikor a századokon át szervesen fejlődött, anyagszerű, s így művészivé vált elsőrangú gölöncsérmunkát meghamisítja a lényegében tudatlan reformer. Itt legfontosabb feladatúl a technika teljes megismerése mutatkozik.

Feltűnt nekem még valamí a kiállításon, a 21. számú szekrény tartalma. Somogyi puszták lakóinak naív fantáziával megspanyolozott tükreit láttam — festve. Ha legközelebb az eredeti technikával készül, örvendetes eredménnyé válik. Van sok apró bronz is, amelyeknek új színeivel nem bírok megbarátkozni, és néhány vörösréz használati tárgy, amelyek nyers hatása lerontja a megmunkálás értékét.

Végeztem volna. Ha hézagos lett az írásom, mentsen a hely szűke, az anyag nagysága s az idő rövidege. Mindenesetre igyekeztem azon, hogy visszaadjam a kiállításnak reám tett hatását, amely egészében a fejlődés bélyegét hordja magán. Híszem, hogy az Iparművészeti Társulat új palotájában még erősebb lépéssel haladunk előre, s akkor, ha nem zavarja a tervezők, közreműködők munkáját sok apró nehézség, elérkezhetünk arra a magasságra, amit úgy neveznek, hogy: magyar iparművészet.

